

DEMOGRAFSKI UZROCI I POSLJEDICE RATA PROTIV HRVATSKE

Stjepan Šterc

Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb

Nenad Pokos

Institut za primijenjena društvena istraživanja
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

UDK 911.3:312](497.5)"198."

355.018-058.65(497.5)"199."

314.745(497.1)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 16. 6. 1993.

Jedan od uzroka rata protiv Republike Hrvatske zasigurno su nepovoljna demografska kretanja Srba na tlu bivše Jugoslavije. Podaci kao što su – tek nešto više od trećine Srba u ukupnom stanovništvu bivše zajednice, svega dvotrećinska većina u vlastitoj republici itd., zahtijevali su hitnu akciju. Nakon Kosova 1981. godine trebalo je početi djelovati prije popisa stanovništva 1991. a u Hrvatskoj je sve ionako bilo "spremno" za ostvarenje velikosrpske koncepcije. Svu veličinu i tragičnost srpske agresije, premda neostvarenu u potpunosti, uz ostalo pokazuju i demografske posljedice. U ovom radu one su prikazane stanjem narodnosnog sastava stanovništva na okupiranom području neposredno prije rata (31. 03. 1991). Samo 6% stanovništva Hrvatske okupiralo je četvrtinu njene površine s koje je etničkim čišćenjem protjerano i ubijeno oko 250.000 nesrpskog stanovništva. Hrvatska će demografske gubitke uzrokovane ratom osjećati još godinama. Oni će se očitovati u padu nataliteta za rata i poslije njega, što će Hrvatsku, u tipu općeg kretanja stanovništva, dovesti vjerojatno na prag izumiranja.

UVOD

Globalna analiza pokretanja i usmjeravanja svih elemenata i čimbenika velikosrpske osvajačke politike otkriva čitav spektar uzroka, koji se s vremenom sustavno pretvaraju u široko područje političkog, gospodarskog, vojnog, strateškog, demografskog, religijskog, diplomatskog i ostalog djelovanja. Jedno je u svemu tome bitno i provlači se vrlo jasno kroz sva djelovanja; ništa nije

nastalo slučajno niti je vođeno stihijski, već naprotiv, planski, s vrlo jasno postavljenim ciljevima. Velikosrbijanski su planovi odveć dugo poznati da bi u ozbiljnim stručno-znanstvenim krugovima izazivali sumnju u postojanost neovisno o političkom okviru (komunističkom, socijalističkom, nacional-socijalističkom, monarhističkom ili demokratskom). Uvijek se traži samo povod kako bi se konstanta političkog i vojnog djelovanja pojačala. Problem je, gotovo bi se moglo podvući, uvijek u nama (kao i u svim ostalim nesrpskim narodima na području raspadnute nam bivše zajednice koji u bilo kojoj fazi srbijanskog pritiska posumnjaju u to) i našoj spremnosti da se prihvatiti ta konstanta; i što je još važnije, spremnosti da se na nju odlučno i definitivno odgovori.

Mjereći i procjenjujući pojedine uzroke ne nastajanja, nego pokretanja velikosrpskog svekolikog mehanizma, demografski bi se svakako mogao ubrojiti među ključne, pa mu je stoga nužno posvetiti posebnu stručno-znanstvenu pozornost. Međutim, odmah je na početku potrebno istaknuti da se demografski uzroci aktiviranja srpskog imperijalizma ne nalaze izvan Srbije, kako se to uvijek "pokriva" i objašnjava u političkim pregovorima, već u samoj Srbiji, što je kroz niz podataka njihove statistike relativno lako uočiti i razmotriti.

Običnom se promatraču uvijek čini nejasnim pokretanje velikosrpskog mehanizma u vrijeme relativno stabilne unitarne države u kojoj su kontrolirali apsolutno sve: vojsku, policiju, vanjsku politiku, gospodarstvo, osnovno školstvo itd. Pored toga, planski su naseljavali praktički sva urbana područja u bivšoj Jugoslaviji, litoralnu zonu, Panonsku nizinu... tako da su u popisu 1991. Srbi bili jedini narod koji je bio naseljen u svim općinama bivše zajednice (*Statistički bilten* 1934, 1992). Sve je bilo idilično; bratstvo i jedinstvo, štafeta, pioniri, komunizam, "narodna" armija i milicija, zajedništvo u svemu nebitnom pod budnom paskom Beograda. Ipak se sve nije moglo predvidjeti niti kontrolirati i usmjeravati. Počelo je s Kosovom.

DEMOGRAFSKI UZROCI RATA PROTIV HRVATSKE

Hrvatsko proljeće 1971, kosovska samosvijest 1981, oslobađanje Hrvatske 1991....; sve se podudarilo s godinama popisa stanovništva kada je trebalo ustanoviti koliko nas i kojih ima. Upravo su brojke bile te koje su uvijek zabrinjavale "službene krugove" Srbije i Jugoslavije. Sličan je problem početkom 80-tih imala i Rusija u sklopu Sovjetskog Saveza. Demografski su procesi, naime, išli takvim tijekom (migracije su još i mogle biti usmjeravane, ali ne i razlike u rađanju na različitoj gospodarskoj i ostaloj razini brojnih neruskih naroda) da se udio Rusa u ukupnom stanovništvu smanjivao i "opasno približio" brojcima od 50% (točnije 52,4% 1979. godine).

Srbi nisu imali tako izražen problem jer su u ukupnom stanovništvu bivše Jugoslavije činili 36,3% 1981. godine (iako je taj udio 1961. npr. bio 42,1%), ali niz je demografskih procesa naprosto tražio akciju.

1. Udio Srba u ukupnom je stanovništvu Srbije smanjen na samo 66,4%. Istodobno je udio Hrvata u Hrvatskoj bio 75,1%, Slovenaca u Sloveniji 90,5%, Francuza u Francuskoj 82,5% itd. Trend je bio takav da je bilo moguće smanjivanje Srba u ukupnom stanovništvu u vlastitoj zemlji na ispod 60%. Svaki je treći stanovnik Srbije bio nesrpskog podrijetla. Istodobno se smanjivao i udio Srba u ukupnom stanovništvu bivše Jugoslavije za otprilike 1% godišnje; a činjenica da se smanjivao i udio Hrvata u velikosrpskoj koncepciji nije ništa značila niti dokazivala.

Naročito je bio veliki porast Albanaca; tako da ih je 1981. godine npr. bilo 7,7% u ukupnom stanovništvu bivše Jugoslavije. To je veći udio nego Crnogoraca (2,6%) i Makedonaca (6,0%), a gotovo jednak udjelima Muslimana (8,9%) i Slovenaca (7,8%). Dakle, da su Albanci 1991. godine izašli na popis i da nije već počela realizacija koncepta "Velika Srbija", bili bi treći narod (službeno "narodnost" – po Kardelju) u bivšoj Jugoslaviji. U samoj Srbiji, Albanaca je 1981. bilo 14,0%, s trendom da bi ih do popisa 1991. bilo već oko 20% u ukupnom stanovništvu Srbije.

2. Poseban je problem velikosrbijanskim misliocima bio narodnosni sastav novorođene djece u Srbiji. Različita razina gospodarskog, prvenstveno, a zatim i ostalog stupnja razvijenosti između Albanaca i Srba, prema osnovnim postulatima demografskog razvoja, rezultirala je vrlo visokim natalitetom, reprodukcijom i prirodnim prirastom Albanaca, a niskim Srba. Realna je pretpostavka da su religijski i politički faktori u cijelom procesu sudjelovali s relativno malim udjelima.

Vrlo je teško bilo prihvatiti činjenicu da se tako brzo iz godine u godinu smanjuje razlika u broju novorođene srpske i nesrpske djece. Tako je 1989. godine od ukupno 144.926 rođenih u Srbiji (s Kosovom i Vojvodinom) tek 50,48% bilo Srba (po izjavama roditelja), a čak 48.812 ili 33,69% Albanaca! Trendovi su takvi da se uskoro moglo očekivati gotovo izjednačavanje broja rođenih Albanaca i Srba.

Na razini bivše Jugoslavije, od ukupnog broja rođenih samo je 28,54% bilo novorođenčadi srpskog etničkog podrijetla, a u svim je ostalim republikama udjel novorođenih Srba bio manji nego njihov udio u ukupnom stanovništvu. Npr. u Bosni i Hercegovini 23,97% naspram 32,0%, u Hrvatskoj 9,36% naspram 12,2% itd. S Hrvatima nije bio takav slučaj, iako su Hrvati u okvirima bivše Jugoslavije imali uvjerljivo najmanji prirodni prirast (*Demografska statistika* 1989, 1991).

Sve to potvrđuje dvije osnovne demografske pretpostavke; prvo, da su Srbi apsolutnom kontrolom svih popisa stanovništva u kojima je bilo posrednog izjašnjavanja etničke pripadnosti umjetno podizali udjele u ukupnom stanovništvu, i drugo, da su ipak previdjeli činjenicu da će kontrolom i koncentracijom gospodarske moći i zapostavljanjem gospodarskog, obrazovnog i kulturnog razvoja Kosova izazvati pravu demografsku revoluciju Albanaca (i Muslimana).

3. Vrlo visoki, gotovo eksponencijalni, porast Albanaca (udvostručenje za nešto više od 30 godina) morao je u uvjetima agrarne prenapučenosti i niskog stupnja

svekolikog razvoja izazvati valove iseljavanja i Albanaca i Srba s Kosova. I dok su Srbi uglavnom iseljavali prema urbanim područjima uže Srbije i Vojvodine, Albanci su kretali i prema urbanim područjima cijele bivše Jugoslavije i prema susjednim područjima uže Srbije, Crne Gore i Makedonije. Pri tome treba dodati, da je jedna od osnovnih zakonitosti unutarjugoslavenskih preseljavanja bilo seljenje svih naroda prema matičnoj populaciji, pa se, opet, samo dijelom može useljavanje Albanaca na susjedna područja dovoditi u vezu s geopolitičkim prilikama.

Uglavnom, posljedica svih okolnosti je da Albanci prevladavaju gotovo u cijeloj zapadnoj Makedoniji, da imaju visoke udjele u crnogorskim prigraničnim općinama te da prevladavaju u 2 općine (Bujanovac i Preševo) i imaju visok udio u jednoj općini (Medveđa) na jugu uže Srbije. Ako se tome doda da su susjedne općine, Trgovište i Bosilegrad, s apsolutno malim brojem Srba, odnosno s bugarskom etničkom većinom (Bosilegrad), te Kumanovo u Makedoniji s relativno visokim udjelom Albanaca, jug Srbije u perspektivi postaje i ostaje etnički izgubljen. Srbi su na jug krenuli silom i pokorili ga, pa čak i smirili u cijelosti, ali su duboko svjesni da, ipak, albansko – kosovsku granicu neće moći apsolutno kontrolirati, a na istoku je i Bugarska, nimalo sklona i uvijek zainteresirana za ono što se zbiva u Makedoniji. Zato je trebalo krenuti na zapad, a jug uvijek ostaje potencijalni i stalni akumulator emocija i nacionalizma.

4. Velikim dijelom kontrolirajući i usmjeravajući unutrašnja preseljavanja, Srbija je uspjela napući Srbima Vojvodinu, istočnu Slavoniju i urbana područja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini putem zapošljavanja, ponajprije, u javnim službama. Međutim, Srbija nije uspjela apsolutno ovladati demografskim zakonima koji su ipak neumitni i posljedica su vrlo postojanog djelovanja gospodarsko – povijesno – geografskog kompleksa. Dogodilo se tako da je Srbija postala jako imigracijsko područje, da su u Srbiju useljavali mahom Srbi iz brdsko – planinskih, krških, izoliranih i pasivnih krajeva cijele bivše Jugoslavije (Saopštenje 461, 1990). Kako su to krajevi s prevladavajućom srpskom etničkom većinom, takav je proces strateški vrlo nepovoljan u procesu postupnog formiranja "Velike Srbije".

Posljedica je iseljavanja iz tih pasivnih krajeva njihovo starenje, smanjivanje nataliteta, pojava prirodnog pada, demografska faza izumiranja i opća društveno-gospodarska stagnacija i nazadovanje. Sve je radikalno trebalo prekinuti, iako su demografske analize pokazale da svi narodi unutar bivše Jugoslavije migriraju prema matičnoj populaciji¹ te da brdsko-planinski prostori uže Srbije imaju iste trendove².

1

Demografska kretanja i karakteristike stanovništva Jugoslavije prema nacionalnoj pripadnosti, (1978), Migracije stanovništva Jugoslavije, (1971) i Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije, (1990).

2

Jančić i Radovanović, (1980), i Razvitak stanovništva SR Srbije i promene do 2000. godine (1979).

Vrlo izraženi smjerovi preseljavanja prema matičnoj populaciji (gotovo da su zamijenili osnovnu logiku unutarjugoslavenskih preseljavanja, koju inače determiniraju gospodarski faktori) bili su demografski predznak kasnijih zbivanja, a ujedno su potvrđivali činjenicu da nacionalno pitanje nije riješeno te da je prikriveno bratstvom i jedinstvom. U uvjetima građanske demokracije i proporcionalne podjele vlasti među pripadnicima bivše jugoslavenske zajednice, takvi trendovi ne bi imali posebno značenje.

5. Podrobnije su analize pokazale da nacionalnu kategoriju "Jugoslavena" u Srbiji, a posebno izvan Srbije (u Hrvatskoj npr.) ne čine uglavnom Srbi, kako se to različitim programiranim anketama i "stručnim i znanstvenim" radovima prikazivalo, već da se ta kategorija primarno formira u mješovitim etničkim područjima i urbanim sredinama kao posljedica mješovitih brakova i obitelji (Porodice u SFR Jugoslaviji, 1989). Etničko podrijetlo "Jugoslavena" u osnovi odgovara narodnosnom sastavu ukupnog stanovništva pojedine republike (Šterc, 1991a).

"Jugoslaveni", dakle, nisu Srbi, ali su kategorija s kojom se uvijek moglo manipulirati u sve moguće svrhe, a posebno za potrebe pokretanja i opravdanja projekta "Velika Srbija" ili u manjoj varijanti "Zapadna Srbija". Prisvajanje "Jugoslavena" sličan je postupak mnogim ranijim, u kojima su Srbi sve povijesne procese na ovim prostorima prisvajali sebi: panslavizam i panjugoslavizam, antifašizam, demokratski pluralizam itd, iako ih u stvarnosti nikad nisu započinjali niti bili njihovi nositelji, već su im se pridruživali po vlastitom interesu i kasnije ih i te kako koristili u promičbi vječne ideje Srbije do zapadnog mora.

6. Demografski pokazatelji i podaci otkrivaju još jednu veliku zabluđu na ovim prostorima. Forsirajući svim mogućim sredstvima mit o "Velikoj Srbiji", o ratničkoj Srbiji, o Srbima kao velikom narodu, o Srbima kao stvarateljima Jugoslavije, o Srbiji kao savezniku s velikim silama itd, Srbi su uspjeli uvjeriti i sebe i druge da to sve oni stvarno i jesu.

Po popisu stanovništva 1981. godine Srba je u tadašnjoj Jugoslaviji bilo 8.140.507 ili 36,3%, a Hrvata 4.428.043 ili 19,8% (*Statistički bilten* 1295, 1982); a po popisu 1991. godine 8.527.773 ili 36,2% Srba (*Statistički bilten* 1934 i *Dokumentacija* 881, 1992), naspram 4.664.292 ili 19,8% Hrvata³. Relativni odnosi Hrvata i Srba ostali su jednaki i nakon praktičkog raspada "Jugoslavena" u popisu 1991. Kako Srbi nikada nisu iseljavali iz bivše Jugoslavije u znatnoj mjeri, kako nisu imali veći udio u privremenoj ekonomskoj emigraciji u Zapadnoj Europi od Hrvata (Baučić, 1973), niti su imali brojnije etničke zajednice u susjednim zemljama (u Rumunjskoj ih npr. ima oko 34.000) (Bruk, 1981), objektivno je moguće procijeniti da Srba sveukupno nema više od 9 milijuna (razliku daju Srbi u inozemstvu i Srbi po etničkom podrijetlu u "Jugoslavenima"). S tim su brojem smatrani velikim narodom, a Hrvati malim.

Procjena je da na prostorima bivše Jugoslavije ima oko 4.8 milijuna Hrvata (uz pretpostavljeno daljnje etničko raslojavanje "Jugoslavena"). Analize demografskih promjena u razdoblju 1921 – 1981. u Hrvatskoj i Srbiji pokazuju da bi Hrvatska (s oko 80% Hrvata), da joj je stanovništvo raslo po stopi kao u Srbiji (cijela Srbija ima prosječnu stopu sličnu užoj Srbiji), imala čak 1,8 milijuna stanovnika više (Šterc, 1991c). Nije bilo posebnih gospodarskih razloga da se to i ne dogodi, a velikim je dijelom takva različita dinamika bila posljedica iseljavanja iz Hrvatske (Nejašmić, 1991). Analize pokazuju da je iz Hrvatske iselilo gotovo milijun ljudi. Uzimajući u obzir stope reprodukcije iseljene Hrvatske i nepotpuno popisivanje hrvatske privremene ekonomske emigracije, moguće je pretpostaviti oko 2 – 2,5 milijuna iseljenika i njihovih članova obitelji koji su podrijetlom Hrvati. Uglavnom, Srbi su ostajali i učvršćivali svoju Jugoslaviju, Hrvati su odlazili i sanjali o povratku vlastitoj državi; Srbi su brojni i veliki narod, a Hrvati, iako ih je tek neznatno manje, dijele sudbinu malog. Moglo bi se tu ponešto napisati i o Vlasima u istočnoj Srbiji, i o greškama popisa, i o Muslimanima itd.

Sve su to srpski stratezi znali i osjećali kuda će ih odvesti demografski procesi. Zato je i počelo najprije na Kosovu už popis 1981. godine, kad su već zaustavili Hrvatsko proljeće 1971. Počelo je s radovima ekonomista – demografa (Macura, 1982a i 1982b, i Mihajlović, 1982) i tvrdnjama da se pad nataliteta na Kosovu mora brže smanjivati, a završilo potpunom policijskom i vojnom kontrolom Kosova. Umireni jug Srbije otad se koristi samo kao potisni faktor, a zapravo cijela se priča usmjerava prema Hrvatskoj u kojoj, pak, želja za samosvojnošću nikad nije bila veća. U međuvremenu, ispisan je *Memorandum SANU*, prekrojene su "vojne oblasti", politika nacionalne srpske euforije podignuta je na maksimum, pripremljeni su ugroženi Srbi, puštena je Slovenija iz Jugoslavije i jasno su izražene želje srpskog imperijalizma.

VARIJANTA A. Razoružanjem hrvatske Teritorijalne obrane, prerazmještajem i utvrđivanjem strateških točaka od strane JNA, podjelom oružja "ugroženim" Srbima... Hrvatska je trebala pasti u čelični zagrljaj Nove Jugoslavije, u ime obrane srpstva, jugoslavenskog integriteta i, naravno, komunizma (SK – Pokret za Jugoslaviju). Međutim, Hrvatska nije pala.

VARIJANTA B. Niti velikosrpski vojni udar nije bio stihijski. Dijelovi hrvatskog prostora sa srpskom etničkom većinom relativno su lako i zarana kontrolirani teškim i brojnim oružjem JNA. Iz tih jezgara i uz pomoć (iz planski rasutih) vojarni JNA trebalo je izvršiti strateške udare. Prvo, Hrvatsku je trebalo pošto-poto presjeći na nekoliko linija: Virovitica-Pakrac-Okučani, spajanjem bjelovarskog i banjolučkog korpusa (tu su doživjeli i najveće poraze), jugozapadno od Karlovca linijom Krnjak – Barilović – Duga Resa – slovenska granica (to također nisu uspjeli jer im nije "pomogao" srpski narod iz Žumberka, kojeg je sačinjavalo 35-tridesetpet osoba!)⁴ i linijom Obrovac – Jasenice – Novsko ždrilo (to su

4

Naime, toliko je Srba 1991. godine živjelo u novoosnovanoj općini Sošice koja gotovo u cijelosti

uspijevali do nedavno). Time bi se odsjekle vitalne hrvatske regije: Slavonija, sjeverno hrvatsko primorje i Dalmacija, te bi se ponovno stvorile pretpostavke za varijantu A. Drugo, strateški udari nižeg reda značenja bili su sljedeći: osvajanjem doline Neretve i poluotoka Pelješca kontrolirao bi se s Visom ulaz u Jadran, a osvojen bi bio i biser Hrvatske – Dubrovnik, iako u tom dijelu Srba gotovo da i nema (to su samo dijelom, i privremeno, uspjeli). Nadalje, trebalo je osvojiti cijelu istočnu Slavoniju i Baranju kako bi se kontrolirao Dunav (to su uspjeli) i trebalo je svakako osvojiti sva područja u kojima su Srbi etnička većina (većim su dijelom to uspjeli). Pri tome, nije bilo važno što su usput razarali sela s hrvatskom etničkom većinom, mađarskom, rusinskom itd. Treće, izvan tih linija utvrđene i dobro naoružane vojarne s novim ljudstvom i komandnim kadrom iz Srbije trebale su biti veza za nove prodore iz već kontroliranih područja.

VARIJANTA C. Nepovoljnim razvojem događaja na terenu i jačanjem Hrvatske vojske, ponovno, pod svaku cijenu, treba zadržati osvojena područja i dokazivati da se zapravo ratovalo na štetu Srba, a nikako za ranije spomenute interese. Ipak, i u tom planu nužno je zadržati Baranju (samo 1/4 Srba u ukupnom stanovništvu), Ernestinovo s ključnom dalekovodnom razdjelnicom (hrvatska etnička većina), Đeletovce s izvorima i crpilištem nafte (hrvatska etnička većina), Okučane za kontrolu auto-ceste, Petrinju kao jedini pravi gradski centar (do 1981. godine hrvatska etnička većina), Debelo brdo za kontrolu sjeverno-dalmatinske obale, oklajski kraj i Drniš s hrvatskom etničkom većinom za kontrolu pristupa Kninu itd., itd.

Sve tri varijante, već po smjeru udara, osvajanja područja i žestini razaranja, i bez detaljnije analize potvrđuju velikosrpske interese i negiraju upotrebu JNA i lokalnih Srba samo, i jedino, za njihovu zaštitu. Velikosrpski se san niti ovoga puta nije ostvario; more im je ostalo ipak predaleko. "Zapaljena i prepolovljena Hrvatska, a povijest kao da se ponavlja. Kao u stara surova vremena barbari s Istoka ognjem i mačem posizu za onim što nikad nisu mogli umom. Valjda su i Srbi shvatili da čak i Sunce 'putuje' prema Zapadu, a ono je za njih tako daleko. Kao i Zapad; za njih nedosanjan san. Vječna kontinentalna provincija, nepopustljivi duhovni i kulturni zaostatak za Hrvatskom. Najljepše more na svijetu i neslomljiva težnja za samosvojnošću bili su prevelik teret..." (Šterc, 1991b,2)

Demografske su posljedice velike i tragične. Poginuli, ranjeni, poniženi i zarobljeni ratnici, protjerani, silovani... To proučavaju drugi, a mi dokazujemo imperijalizam i otkrivamo stvarne namjere analizom onog što je osvojeno i etnički očišćeno, a 1991. godine, prije rata, u popisu stanovništva 31. 3. sasvim je drugačije izgledalo.

DEMOGRAFSKE POSLJEDICE RATA PROTIV HRVATSKE

Demografske posljedice prikazane su stanjem narodnosnog sastava stanovništva (po popisu stanovništva 1991) u hrvatskim okupiranim naseljima na dan 3. 1. 1992. Ujedno su detaljno prikazane sve promjene u broju okupiranih naselja od tada pa do 30. 6. 1993. Prvi datum izabran je stoga što je 2. siječnja 1992. potpisano primirje u Sarajevu, čime su završile veće vojne akcije, te što je do toga datuma trajalo srpsko osvajanje hrvatske zemlje. Tako je npr. 31. 12. 1991. neprijatelj okupirao Novigrad, Paljuv, Podgradinu i Pridragu. (Zato, što se tiče završetka okupacije hrvatskih naselja, umjesto 3. 1. mogao bi se staviti datum 1. 1. 1992. Međutim, stanje između ta dva datuma se izmijenilo jer HV 2. siječnja 1992. oslobađa naselje Širinci). Nakon potpisanog primirja, linija bojišnice ostala je gotovo nepromijenjena do početka svibnja iste godine (odnosno sva naselja ostala su iza iste linije bojišnice kao i 3. siječnja. 1992). Od tada se samo u Dalmaciji nekoliko puta mijenjala, jer su oslobođani pojedini dijelovi Hrvatske. Na ostalom području Hrvatske, linija bojišnice ostala je stabilna čitavih 18 mjeseci. Budući da je analiza rađena na razini naselja po popisu stanovništva 1991. godine, prikazani podaci u potpunosti ne odgovaraju stvarnom stanju. Tome je glavni razlog (izuzevši određenu nerecentnost popisnih podataka – devetomjesečna razlika) što su pojedina naselja promatranog datuma zauzimali pobunjeni Srbi samo djelomično. U takvim slučajevima postupljeno je na sljedeći način: naselje je smatrano okupiranim ili slobodnim prema tome koja je strana zauzimala centar ili veći dio (više zaselaka) toga naselja.

Držeći se toga pravila, u broj stanovnika na okupiranom području 3. 1. 1992. nije uračunato 13.070 stanovnika tada okupiranih dijelova grada Dubrovnika (MZ Mokošica i MZ Župa Dubrovačka). Slična je situacija i s Karlovcem u kome su istog datuma bile okupirane MZ Gornje Mekušje, Kamensko – Lemić Brdo i dijelovi MZ Sajevec i Turanj. Također su 3. 1. 1992. smatrana slobodnim još neka naselja koja su dijelom bila okupirana, kao npr. Nuštar (okupiran je dio pod imenom Henrikovci), Gorice kod Nove Gradiške (okupirana je 1/3 naselja), Pristeg, Mirlović Polje itd.

Nasuprot njima, u analizi su neka naselja prikazana kao okupirana, iako ih dijelom kontrolira i HV. Takvo je npr. naselje Blinjski Kut, jer Srbi drže pod kontrolom dio naselja južno od rječice Blinje. Naselje Lički Osik također je smatrano okupiranim, jer je uz zaselak Urije okupiran i dio poznat pod imenom Novi Lički Osik, a koji je 1991. imao više stanovnika nego ostali, slobodni dio naselja (tzv. Stari Lički Osik, Budak i Vukšić). Okupiranim na dan 3. 1. 1992. smatrano je i naselje Čanak, iako je HV ušla u naselje u prosincu 1991. Međutim, kako je naselje bilo sasvim porušeno i spaljeno, HV je napustila to područje koje je time postalo tzv. ničija zemlja do preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a. Iako HV kontrolira nekoliko zaselaka naselja Divoselo (Vedro Polje, Klisu itd.) ono je smatrano okupiranim, jer Srbi kontroliraju središnji zaselak – Novo Divoselo. Premda se na jesen 1992. stanovništvo počelo vraćati na slobodno

područje naselja Tinj (u zaselak Jurjevići), to naselje smatra se okupiranim, jer su Srbi čitavih 18 mjeseci kontrolirali ostale dijelove naselja (Gradinu Tinjsku i Tinj). Nadalje, smatra se okupiranim naselje Čista Mala, iako je HV 3. 1. 1992. kontrolirala zaselak Dragišiće, ali u njemu je živjelo manje stanovnika nego u okupiranom, središnjem dijelu naselja.

Također je smatrano okupiranim naselje Velika Glava kod Skradina, jer Srbi drže pod kontrolom veći broj zaselaka (Pamučari, Pozderi, Travice i Vujko) nego što ih je na slobodnom području (Damjanići i Radišići).

Pod "pasivnom" okupacijom 3. 1. 1992. bili su i otoci Vis i Lastovo. Međutim, kako na njima nije bilo ratnih razaranja niti progona stanovništva, smatrani su na taj datum slobodnima. Pojedina naselja sa srpskom većinom 1991. u općini Pakrac (na obroncima Psunja i Ravne gore te u dolini rijeke Pakre) HV je oslobodila u prosincu 1991. Iako su 30. 6. 1993. ta naselja bila pod kontrolom UNPROFOR-a, a ne hrvatskih vlasti, ona su i tada smatrana slobodnima.

Na dan 3. 1. 1992. godine srpska okupacijska armija (JNA, četnici različitog profila, dobrovoljci...) kontrolirala je i okupirala približno 15.000 km² ili 26,5% od ukupne državne površine. U cijelosti su okupirali 13, a djelomično 18 općina⁵. Potpuno okupirane općine: B. Manastir⁶, D. Lapac, Dvor, Glina, Gračac, Kostajnica, Knin, Obrovac, Slunj, T. Korenica, Vojnić, Vrginmost i Vukovar. Djelomično okupirane općine (u zagradama su dati približni postoci okupirane površine): Benkovac (82%), Drniš (58%), Dubrovnik (53%), D. Resa (21%), Gospić (37%), Karlovac (54%), N. Gradiška (33%), Novska (37%), Ogulin (32%), Osijek (58%), Otočac (33%), Pakrac (27%), Petrinja (82%), Sinj (29%), Sisak (21%), Šibenik (22%), Vinkovci (44%) i Zadar (14%).

Na tih približno 15.000 okupiranih km² živjelo je, po popisu 1991. godine, ukupno 549.083 stanovnika, što je 11,48% od ukupnog stanovništva Hrvatske. Već taj prvi podatak i nerazmjer između udjela broja stanovnika i površine pokazuje da je Srbe oduvijek i primarno zanimao teritorij, a manje stanovništvo na njemu. Bit tog odnosa prikazuje slika 1 (autora M. Grizelja); i u Hrvatskoj (11 općina sa srpskom etničkom većinom) i u svakoj od tih 11 općina u Hrvatskoj pojedinačno, i na Kosovu i u Bosni i Hercegovini (Šterc, 1990).

5

Ovdje se, kao i u daljnjem tekstu misli na granice općina po teritorijalnom ustrojstvu iz 1991. godine.

6

Iako se HV 3. siječnja 1992. kao i 30. lipnja 1993. nalazila u dijelu belomanastirske općine (Kopačevski rit), ona se smatra potpuno okupiranom jer Srbi kontroliraju sva statistički samostalna naselja.

Tablica 1

Ukupan broj stanovnika te broj Hrvata, Srba i ostalih u okupiranim naseljima Hrvatske na dan 3. 1. 1992. (popis 1991)

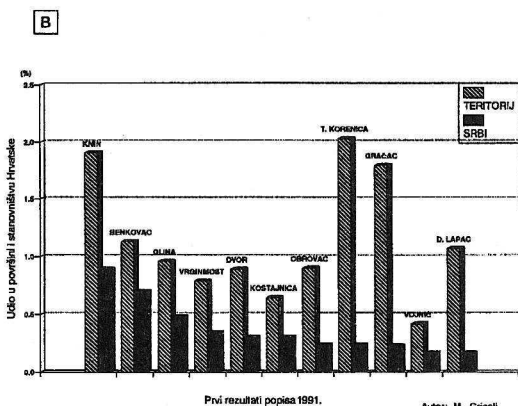
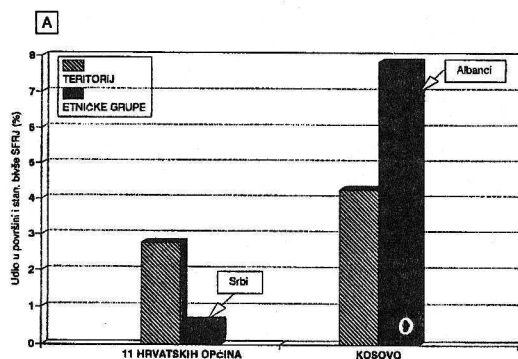
	Broj stanovnika		Udio u ukupnom broju pripadnika u RH
	Apsolutni broj	Relativni udio (%)	
Hrvati	203.656	37,1	5,5
Srbi	287.830	52,4	49,5
Ostali	57.597	10,5	12,3
Ukupno	549.083	100,0	11,5

Izvor: Dokumentacija 881 (1992), Narodnosni sastav stanovništva po naseljima. Popis stanovništva 1991, RZS, Zagreb, str. 344.

Slika 1

A) Usporedni prikaz 11 hrvatskih općina (s većinskim udjelom Srba) i Kosova

B) Omjer broja Srba i veličine teritorija 11 hrvatskih općina

Posebno treba naglasiti da je među tih 549.083 stanovnika bilo čak 203.656. Hrvata ili 37,1% i 57.597 "ostalih" ili 10,5% (tablica 1). Dakle, na okupiranom ili teritoriju osvojenom od srpske okupacijske armije na dan 31. 3. 1991. živjelo je gotovo 50% (točnije 47,6%) nesrpskog stanovništva!!! To je borba za zaštitu srpskog ugroženog i nenaoružanog stanovništva. Srba je po istom popisu bilo 287.830 ili 52,4%, ali je zato bitno da je to samo 49,5% od ukupnog broja Srba koji žive u Hrvatskoj!!! Više od 50% Srba živi izmiješano s Hrvatima i ostalima, uglavnom u urbanim regijama, i čine manjinsko stanovništvo: kao Mađari u Vojvodini, kao Muslimani u Crnoj Gori, kao Flamanci u Nizozemskoj itd., itd. Prema svim varijantama velikosrpske ideje, srpska se etnička manjina može zaštititi: prvo, okupacijom svih naroda koji, kao većinski, okružuju Srbe; drugo, okupacijom cijele Hrvatske i njenih 80% stanovnika etničke i nacionalne pripadnosti u ime 12,2% Srba, i treće, da se vojno zadrži što više teritorija, pa makar na njemu i živjelo samo 50% Srba i makar oni čine samo 6,0% ukupnog stanovništva Hrvatske! U ime 6% stanovništva traže 26,5% površine, etnički očiste oko 250.000 Hrvata i ostalih i dalje trube o vlastitoj ugroženosti i genocidnosti Hrvata. Tih 287.830 Srba na okupiranim područjima Hrvatske, po popisu 1991, čini samo 3,4% svih Srba koji žive na prostorima bivše Jugoslavije i oni, naravno, zahtijevaju još jednu u nizu srpskih država. Teško je i izbrojiti koliko bi po tom istom principu bilo albanskih država u Srbiji i Makedoniji, mađarskih i hrvatskih u Vojvodini i sl.

Iako je oružje JNA planski i s jasnim ciljem dijeljeno samo u naseljima s njihovom etničkom većinom, varijante A i B vojnog udara na Hrvatsku nisu se ostvarile. Tako je, što zarana otkrivenim arsenalima oružja, što učinkovitim i snažnim djelovanjem Hrvatske vojske, ukupno 397 naselja sa srpskom etničkom većinom (373 s apsolutnom i 24 s relativnom – tablica 2) oslobođeno i nisu služila u kasnijoj fazi rata kao nukleusi daljnjeg širenja okupacijskog teritorija.

To je 36% naselja u Hrvatskoj sa srpskom etničkom većinom u kojima je živjelo 53.866 Srba ili 9,2% svih Srba u Hrvatskoj. No, zato je u njima živjelo prosječno samo 136 stanovnika po naselju. Primjera radi, navedimo da je u isto vrijeme u zapadnoj Bačkoj i Srijemu živjelo oko 66.000 Hrvata, a da je samo u naselju Sonti (općina Apatin) 1981. godine živjelo 4333 Hrvata (Šterc, 1991d). To je gotovo odgovaralo broju Srba (njih 4467) u čak 66 (!!) naselja s apsolutnom srpskom etničkom većinom u općini Požega. "Naime, planski su se u statistici vodila samostalno naselja sa srpskom etničkom većinom i sa samo nekoliko stanovnika u njima, kako bi se u nedostatku populacijske mase moglo govoriti o velikom broju "srpskih" naselja" (Šterc, 1992, 25).

Tablica 2

Broj naselja po hrvatskim općinama u kojima su Srbi imali većinu stanovništva (popis 1991), a na dan 3. 1. 1992. bila su pod jurisdikcijom Hrvatske

Općina	Broj naselja		
	Većina		Ukupno
	Apsolutna	Relativna	
Bjelovar	4	—	4
Daruvar	34	1	35
Delnice	1	1	2
D. Miholjac	9	—	9
Drniš	1	—	1
Đakovo	6	—	6
Garešnica	6	—	6
Gospić	5	—	5
G. Polje	14	3	17
Koprivnica	15	1	16
Križevci	2	—	2
Kutina	7	—	7
Metković	1	1	2
Našice	9	2	11
N. Gradiška	8	1	9
Novska	6	—	6
Ogulin	34	—	34
Orahovica	17	1	18
Osijek	2	1	3
Otočac	9	—	9
Ozalj	—	1	1
Pakrac	31	1	32
Požega	66	4	70
Senj	1	—	1
Sisak	2	—	2
Slatina	31	2	33
S. Brod	2	1	3
Solin	1	—	1
Šibenik	2	—	2
Valpovo	1	—	1
Virovitica	19	2	21
Vrbovec	—	1	1
Vrbovsko	27	—	27
Ukupno	373	24	397

Izvor: kao kod tablice 1.

Tablica 3

Okupirana naselja u Hrvatskoj na dan 3. 1. 1992. po većinskom stanovništvu u njima (popis 1991).

Etnička većina	Broj naselja	Udio (u %)	Udio (%) u ukupnom broju naselja RH gdje čine većinu
Hrvati aps.	330	30,7	6,5
Hrvati rel.	14	1,3	12,1
Ukupno	344	32,0	6,6
Srbi aps.	698	65,0	65,2
Srbi rel.	10	0,9	29,4
Ukupno	708	65,9	64,1
Hrvati=Srbi ¹	1	0,1	100,0
Mađari aps.	9	0,8	100,0
Mađari rel.	4	0,4	80,0
Rusini aps.	2	0,2	100,0
Muslimani aps.	1	0,1	20,0
"Jugoslaveni" aps.	1	0,1	7,7
Naselja bez stanovnika ²	4	0,4	6,1
Ukupno	1074	100,0	16,0

Izvor: kao kod tablice 1.

¹Naselje Podunavlje u općini Beli Manastir gdje je evidentirano 2 stanovnika – 1 Hrvat i 1 Srbin

²Naselja Jezero II Dio, Tobolić i Zbjeg Močilski u općini Slunje te naselje Sudura u općini Beli Manastir koje postoji kao samostalno naselje od 1991, ali u izvoru nije iskazan broj stanovnika te se vodi kao naselje bez stanovnika.

Na dan 3. 1. 1992. godine okupirano je ukupno 1074 naselja ili 16,0% od ukupnog broja naselja u Hrvatskoj (tablica 3). Dakle, 11,5% stanovništva, 16,0% naselja i 26,5% teritorija, i to ne teritorija koji se slučajno našao na putu osvajanja, nego ključnog, strateškog teritorija koji još uvijek omogućava kontrolu glavnih pravaca u državi i koji je planski izabran davno prije agresije. Među tih 1.074 naselja, 344 naselja su imala hrvatsku etničku većinu (330 s apsolutnom i 14 s relativnom većinom), a okupirano je još 13 naselja s mađarskom, 2 s rusinskom i 1 s muslimanskom etničkom većinom. Sveukupno su naselja s nesrpskom etničkom većinom činila 1/3 okupiranih naselja. Agresija očito nije birala naselja, ili bolje kazano, kako bi zaštitili 708 naselja sa srpskom etničkom većinom, "morali" su razoriti oko 350 nesrpskih naselja. I to ne razoriti, nego spaliti i etnički očistiti. Ona koja nisu spaljena, u Baranji i Podunavlju npr., služila su za naseljavanje srpskih obitelji. Podrobniju analizu narodnosnog sastava okupiranih naselja pokazuje tablica 4, gdje je još uočljivo npr. da je samo 5,8% Srba na okupiranom području živjelo u naseljima s hrvatskom etničkom većinom, a dvostruko više (12,0%) Hrvata u okupiranim naseljima sa srpskom etničkom većinom. To potvrđuje pretpostavku (koja je i objektivna, s obzirom na

gotovo 4/5 Hrvata u ukupnom stanovništvu Hrvatske) da su Hrvati u većem broju živjeli u selima sa srpskom etničkom većinom (naročito u naseljima novije srpske kolonizacije u istočnoj Slavoniji), nego Srbi u naseljima s hrvatskom.

Iz tablice je vidljivo da je 344 naselja s apsolutnom hrvatskom etničkom većinom okupirano za "zaštitu" 9,9% Srba u ukupnom stanovništvu tih naselja 1991. godine.

Tablica 4

Ukupan broj i narodnosni sastav stanovništva (popis 1991) u okupiranim naseljima Hrvatske na dan 3. 1. 1992.

Etnička većina	Ukupno stanovnika		Hrvati		Srbi		Ostali		Udio u ukupnom broju pripadnika na okupiranim područjima			
	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali
Hrvati aps.	167.275	100,0	137.618	82,3	16.622	9,9	13.035	7,8	30,5	67,6	5,8	22,6
Hrvati rel.	58.253	100,0	26.495	45,5	19.020	32,7	12.738	21,9	10,6	13,0	6,6	22,1
Ukupno	225.528	100,0	164.113	72,8	35.642	15,8	25.773	11,4	41,1	80,6	12,4	44,7
Srbi aps.	276.262	100,0	24.492	8,9	236.887	85,7	14.883	5,4	50,3	12,0	82,3	25,8
Srbi rel.	34.558	100,0	12.720	36,8	14.291	41,4	7.547	21,8	6,3	6,2	5,0	13,1
Ukupno	310.820	100,0	37.212	12,0	251.178	80,8	22.430	7,2	56,7	18,3	87,3	38,9
Hrvati = Srbi	2	100,0	1	50,0	1	50,0	—	—	0,0	0,0	0,0	—
Ostali aps.	8.943	100,0	1.067	11,9	495	5,5	7.381	82,6	1,6	0,5	0,2	12,8
Ostali rel.	3.790	100,0	1.263	33,3	514	13,6	2.013	53,1	0,7	0,6	0,2	3,5
Ukupno	12.733	100,0	2.330	18,3	1.009	7,9	9.394	73,8	2,3	1,1	0,4	16,3
Ukupno	549.083	100,0	203.656	37,1	287.830	52,4	57.597	10,5	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: kao kod tablice 1.

Tablica 5

Broj okupiranih naselja u Hrvatskoj na dan 3. 1. 1992. po većinskoj narodnosnoj skupini, po općinama i regijama (popis 1991).

Općina (regija)	Ukupno okupirano	Etnička većina					
		Hrvati		Srbi		Ostali	
		Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.
D. Lapac	33	—	—	33	—	—	—
D. Resa	27	1	—	26	—	—	—
Dvor	64	6	—	58	—	—	—
Glina	49	34	—	35	—	—	—
Gospić	17	—	1	16	—	—	—
Gračac	33	6	—	27	—	—	—
Karlovac	61	12	—	49	—	—	—
Kostajnica	39	9	—	30	—	—	—
Ogulin	17	1	—	15	1	—	—
Petrinja	44	18	—	24	2	—	—
Sisak	31	2	1	28	—	1	—
Slunj	54	25	—	25	—	1	—
T. Korenica	66	10	2	54	—	—	—
Vojnić	46	—	—	46	—	—	—
Vrginmost	61	8	1	31	—	—	—
BANIJA, KORDUN I LIKA	654	132	5	509	3	2	—
Benkovac	44	16	—	28	—	—	—
Drniš	37	27	—	10	—	—	—
Dubrovnik	57	57	—	—	—	—	—
Knin	42	3	—	39	—	—	—
Obrovac	15	3	—	12	—	—	—
Sinj	13	10	—	3	—	—	—
Šibenik	19	7	—	12	—	—	—
Zadar	11	9	—	2	—	—	—
DALMACIJA	238	132	—	106	—	—	—
B. Manastir	52	21	6	8	5	8	2
Osijek	17	4	1	11	—	—	1
Vinkovci	26	13	—	11	1	1	—
Vukovar	29	14	2	10	—	2	1
ISTOČNA SLAVONIJA	124	52	9	40	6	11	4
N. Gradiška	29	7	—	21	1	—	—
Novska	14	7	—	7	—	—	—
Pakrac	15	—	—	15	—	—	—
ZAPADNA SLAVONIJA	58	14	—	43	1	—	—

Izvor: kao kod tablice 1.

Pod okupiranim naseljima s prevladavajućom etničkom većinom nisu prikazana 3 naselja u slunjskoj i 2 naselja u belomanastirskoj općini (vidi napomene kod tablice 3).

Tablica 6

Okupirana naselja s apsolutnom hrvatskom etničkom većinom na dan 3. 1. 1992. po udjelu Hrvata, po općinama i regijama (popis 1991).

Općina (regija)	Broj naselja po udjelu Hrvata			
	50,0-74,9%	75,0-89,9%	90,0-99,9%	100,0%
D. Resa	—	1	—	—
Dvor	3	1	2	—
Glina	1	2	26	5
Gračac	—	1	3	2
Karlovac	2	1	8	1
Kostajnica	2	4	2	1
Ogulin	—	—	1	—
Petrinja	4	5	8	1
Sisak	1	—	1	—
Slunj	5	8	10	2
T. Korenica	—	1	9	—
Vrginmost	1	1	6	—
BANIJA, KORDUN I LIKA	19	25	76	12
Benkovac	4	8	3	1
Drniš	3	4	16	4
Dubrovnik	—	4	36	17
Knin	1	1	1	—
Obrovac	1	—	2	—
Sinj	3	2	5	—
Šibenik	2	—	5	—
Zadar	1	3	5	—
DALMACIJA	15	22	73	22
B. Manastir	12	9	—	—
Osijek	2	2	—	—
Vinkovci	1	2	10	—
Vukovar	7	3	4	—
ISTOČNA SLAVONIJA	22	16	14	—
N. Gradiška	3	3	1	—
Novska	1	—	6	—
ZAPADNA SLAVONIJA	4	3	7	—
UKUPNO	60	66	170	34

Izvor: kao kod tablice 1.

Promatrajući problematiku okupiranih naselja po općinama i regijama (tablice 5 i 6), otkrivaju se još neke potvrde imperijalizma pod plaštom zaštite srpstva i Srba u Hrvatskoj.

1. Više od 50% okupiranih naselja nalazi se u banijsko – kordunsko – ličkoj regiji⁷, a 137 naselja imalo je hrvatsku etničku većinu. Među njima najviše ih je u općinama Glina (34 hrvatska i 35 srpska etnička većina), Petrinja (18 s hrvatskom i 26 sa srpskom) i Slunj (25 hrvatska i 25 srpska etnička većina) što jasno pokazuje dvije namjere. Srbi su granicu osvajanja, kad nisu uspjeli s cijelom Hrvatskom, pošto-poto htjeli učvrstiti na Kupi. U tome ih nije spriječila niti činjenica da su u gotovo kontinuiranom hrvatskom etničkom prostoru južno od Kupe Hrvati imali u čak 44 naselja udio veći od 90%⁸. Kako s lijeve obale Kupe nije bilo niti jednog naselja sa srpskom etničkom većinom, nema govora da su ta naselja bila u srpskom etničkom okruženju i da su smetala u "formiranju" srpske paradržave. Ne birajući načina "moralni" su osvojiti i čitavu općinu Slunj s hrvatskom etničkom većinom, kako bi im okupirano područje bilo neprekinuto od Okučana do Drniša. To nisu nikakvi etnički, nego isključivo i jedino imperijalistički (osvajajući) razlozi.

2. Najviše okupiranih naselja s hrvatskom etničkom većinom u odnosu na naselja sa srpskom, bilo je u Dalmaciji. Srbi su potvrdili svoju vjekovnu želju za izlaskom na more, i u Dalmaciji osvojili 132 naselja s hrvatskom etničkom većinom i 106 sa srpskom. Bitno je tu spomenuti općine Zadar, Drniš, Sinj i Dubrovnik. U općini Zadar, da bi kontrolirali Maslenički most, Jadransku magistralu, aerodrom i praktički cijelu zadarsko-biogradsku obalu, odnosno da bi "zaštitili" 2 sela sa srpskom etničkom većinom, Srbi su morali osvojiti, spaliti i etnički očistiti čak 9 naselja s hrvatskom većinom. Slična je situacija bila i u bivšoj sinjskoj općini gdje je trebalo doprijeti do brane HE Peruča. Poseban slučaj su općine Drniš i Dubrovnik gdje su osvajачke pretenzije Srba najvidljivije. Naime, u općini Drniš osvojeno je čak 20 naselja u kojima su Hrvati činili više od 90% ukupnog stanovništva. Međutim, kako većina tih naselja čini neprekinuti niz kroz Oklajski kraj (Prominu) i Miljevce i seže praktično do Knina (Šterc i sur., 1993 i slika 4). i to se moralo osvojiti i razoriti kako bi se bojišnica pomakla što dalje od Knina. U dubrovačkoj općini, naselja sa srpskom etničkom većinom nikad nije niti bilo, ali su ipak osvojili čak 57 naselja. Isključivo i jedino iz strateških razloga, bez ikakve mogućnosti čak i lažnog opravdanja agresije.

7

Ovdje se, kao i u tablici 5, ubraja i općina Ogulin koja gotovo u potpunosti participira u Ogulinsko-plašćanskoj udolini koja čini prijelazni prostor između Gorskog kotara, Like, niskog Pokuplja i Korduna.

8

Taj kontinuitet (od Brođana na zapadu do Donje Budičine na istoku te Velike Vranovine na jugu) bio je 1991. prekinut jedino naseljem Trepča u općini Vrginmost, dok su se naselja Prkos Lasinjski, Gornje Jame i Topusko (srpska etnička većina) nalazila u potpunom hrvatskom etničkom okruženju (slika 3).

3. Relativno najviše naselja s hrvatskom većinom u odnosu na naselja sa srpskom etničkom većinom, srpski je okupator osvojio u istočnoj Slavoniji. Apsolutna negacija poduzimanja vojne akcije protiv Hrvatske zbog zaštite "ugroženih" Srba, uz Dalmaciju, upravo je ova regija. Do današnjeg dana okupirano je 61 naselje s hrvatskom etničkom većinom (52 s apsolutnom i 9 s relativnom); 46 naselja sa srpskom (40 s apsolutnom i 6 s relativnom) te još 13 s mađarskom i 2 s rusinskom. Kako bi kontrolirali Dunav od mađarske granice do Iloka, Srbi su morali osvojiti i etnički očistiti uglavnom naselja s hrvatskom i mađarskom etničkom većinom (jedino su Dalj i Borovo imali srpsku etničku većinu – slika 5)⁹.

Kako bi kontrolirali željezničku prugu od Mirkovaca do Beograda, morala su biti osvojena i raseljena naselja s hrvatskom etničkom većinom: Stari Jankovci, Novi Jankovci, Slakovci, Đeletovci (kontrola naftnih crpilišta), Nijemci, Donje Novo Selo, Podgrađe, Apševci, Lipovac (kontrola auto-ceste), Ilača, Svinjarevci, Berak, Bokšić i Tovarnik. Dakle, 14 naselja s hrvatskom većinom (od toga su u 9 naselja činili više od 90% ukupnog stanovništva) za zaštitu "ugroženih" u Mirkovcima, Oroliku, Srijemskim Lazama te Šidskim i Vinkovačkim Banovcima (slika 5).

4. Pri spomenu naselja s hrvatskom etničkom većinom, posebno treba naglasiti da je samo manji dio naselja među njima bio mješovitog sastava. Mahom su to bila naselja s više od 75% Hrvata u ukupnom stanovništvu (tablica 6), a čak ih je 61.8% bilo s udjelom Hrvata većim od 90%. Naročito to vrijedi za Dalmaciju. Također je indikativan podatak da u 78 okupiranih naselja u kojima su Hrvati činili apsolutnu većinu, 1991. godine nije popisani niti jedan Srbin!!!

Područje okupacije, i unutar njega područje s hrvatskom etničkom većinom, naročito dobro prikazuje slika 2, a jasno se uočavaju i svi geostrateški i geopolitički interesi osvajanja.

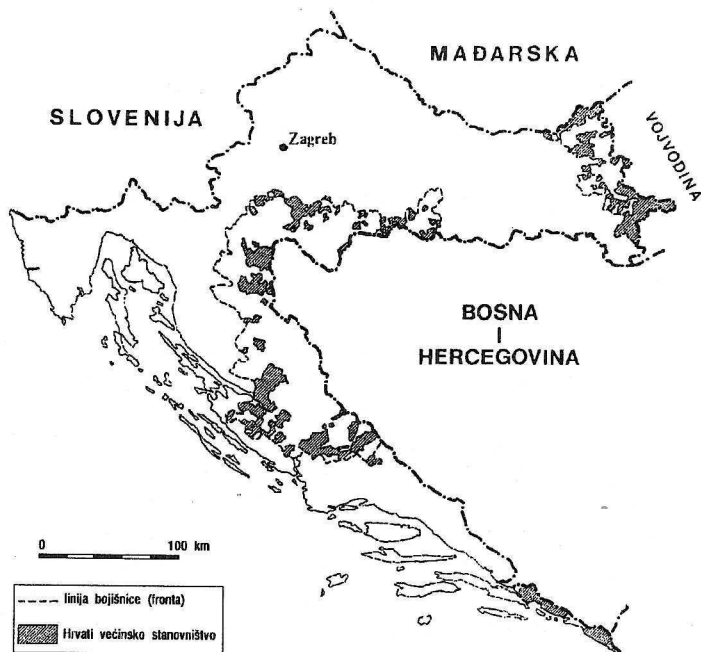
Razmatrajući narodnosni sastav stanovništva okupiranih naselja po regijama (tablice 7, 8, 9 i 10) također je moguće uočiti potvrdu svega navedenog o srpskom osvajačkom pohodu.

9

Na Dunavu participiraju i naselja Kneževi Vinogradi i Tikveš (srpska etnička većina), ali su središta tih naselja znatno udaljena od riječnog toka.

Slika 2

Okupirana područja Hrvatske na dan 3. 1. 1992. s naseljima u kojima su Hrvati činili većinu stanovništva prema popisu 1991. godine

Tablica 7

Ukupan broj i narodnosni sastav stanovništva (popis 1991) u okupiranim naseljima Banije, Korduna i Like na dan 3. 1. 1992.

Etnička većina	Ukupno stanovnika		Hrvati		Srbi		Ostali		Udio u ukupnom broju pripadnika na okupiranom području			
	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali
Hrvati aps.	42.020	100,0	35.937	85,5	4.059	9,7	2.024	4,8	21,5	67,8	3,1	17,0
Hrvati rel.	1.423	100,0	697	49,0	639	44,9	87	6,1	0,7	1,3	0,5	0,7
Ukupno	43.443	100,0	36.634	84,3	4.698	10,8	2.111	4,9	22,1	69,1	3,6	17,7
Srbi aps.	137.726	100,0	8.492	6,4	117.334	88,4	6.900	5,2	67,8	16,0	89,8	57,9
Srbi rel.	19.008	100,0	7.792	41,0	8.595	45,2	2.621	19,0	9,7	14,7	6,6	22,0
Ukupno	151.734	100,0	16.284	10,7	125.929	83,0	9.521	6,3	77,6	30,7	96,3	79,9
Ostali aps.	465	100,0	87	18,7	101	21,7	277	59,6	0,2	0,2	0,1	2,3
Ukupno	195.642	100,0	53.005	7,1	130.728	66,8	11.909	6,1	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: kao kod tablice 1.

Tablica 8

Ukupan broj i narodnosni sastav stanovništva (popis 1991) u okupiranim naseljima Dalmacije na dan 3. 1. 1992.

Etnička većina	Ukupno stanovnika		Hrvati		Srbi		Ostali		Udio u ukupnom broju pripadnika na okupiranom području			
	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali
Hrvati aps.	59.046	100,0	51.485	87,2	5.735	9,7	1.826	3,1	42,5	89,0	7,4	46,3
Srbi aps.	79.810	100,0	6.367	8,0	71.326	89,4	2.117	2,7	57,5	11,0	92,6	53,7
Ukupno	138.856	100,0	57.852	41,7	77.061	55,3	3.943	2,8	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: kao kod tablice 1.

Npr. u istočnoj Slavoniji i Baranji, Srbi ne samo da su osvojili više naselja s hrvatskom nego sa srpskom etničkom većinom, nego je na osvojenim područjima u vrijeme popisa stanovništva 1991. godine živjelo više Hrvata nego Srba (tablica 9). Štoviše, u ukupnom stanovništvu okupiranog područja udio Srba je samo 35,0%, naspram 44,5% Hrvata i 20,5% ostalih (mahom Mađara). U ostalim regijama udjeli Srba su tek nešto iznad 50%, osim u brdsko-planinskom dijelu zemlje (Banija, Kordun i Lika) gdje on iznosi 66,8%, ali i u tim prostorima 1991. godine svaki treći stanovnik nije bio srpskog etničkog podrijetla. Kako izgledaju okupirane regije u etničkom smislu, pokazuju slike 3-6 i dokazuju vizualno sve ranije navode.

Tablica 9

Ukupan broj i narodnosni sastav stanovništva (popis 1991) u okupiranim naseljima istočne Slavonije na dan 3. 1. 1992.

Etnička većina	Ukupno stanovnika		Hrvati		Srbi		Ostali		Udio u ukupnom broju pripadnika na okupiranom području			
	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali
Hrvati aps.	60.214	100,0	45.115	75,4	6.120	10,2	8.679	14,4	31,1	52,8	9,0	21,8
Hrvati rel.	56.830	100,0	25.798	45,4	18.381	32,3	12.651	22,6	29,4	30,0	27,2	31,8
Ukupno	117.044	100,0	71.213	60,8	24.501	20,9	21.330	18,2	60,5	82,7	36,2	53,7
Srbi aps.	48.881	100,0	7.783	15,9	36.653	75,0	4.445	9,1	25,3	9,0	54,2	11,2
Srbi rel.	15.318	100,0	4.846	31,6	5.613	36,6	4.859	31,7	7,9	5,6	8,3	12,2
Ukupno	64.199	100,0	12.629	19,7	42.266	65,8	9.304	14,5	33,2	14,7	62,5	23,4
Ostali aps.	8.478	100,0	980	11,6	394	4,6	7.104	83,8	4,4	1,1	5,8	17,9
Ostali rel.	3.790	100,0	1.263	33,3	514	13,6	2.013	53,1	2,0	1,5	7,6	5,1
Ukupno	12.268	100,0	2.243	18,3	908	7,4	9.117	74,3	6,3	2,6	13,4	22,9
Ukupno	193.513	100,0	86.086	44,5	67.676	35,0	39.751	20,5	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: kao kod tablice 1.

Tablica 10

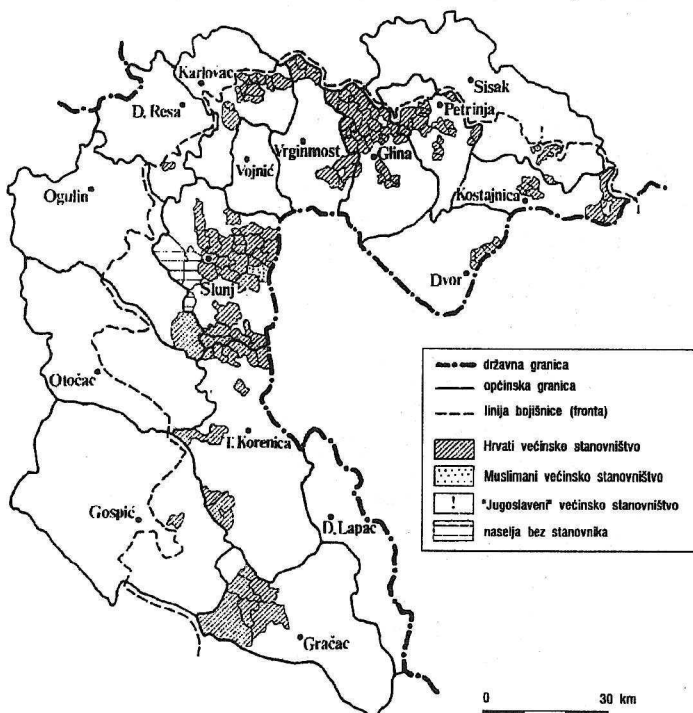
Ukupan broj i narodnosni sastav stanovništva (popis 1991) u okupiranim naseljima zapadne Slavonije na dan 3. 1. 1992.

Etnička većina	Ukupno stanovnika		Hrvati		Srbi		Ostali		Udio u ukupnom broju pripadnika na okupiranom području			
	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Aps.	Rel.	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali
Hrvati aps.	5.995	100,0	4.781	79,7	709	11,8	505	8,4	29,2	71,5	6,0	25,7
Srbi aps.	14.485	100,0	1.850	12,5	11.754	78,0	1.421	9,6	69,6	27,3	93,3	70,9
Srbi rel.	232	100,0	82	35,3	83	35,8	67	28,9	1,1	1,2	0,7	3,4
Ukupno	15.077	100,0	1.932	12,8	11.657	77,3	1.488	9,9	70,8	28,5	94,0	74,3
Ukupno	21.072	100,0	6.713	31,9	12.366	58,7	1.993	9,5	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: kao kod tablice 1.

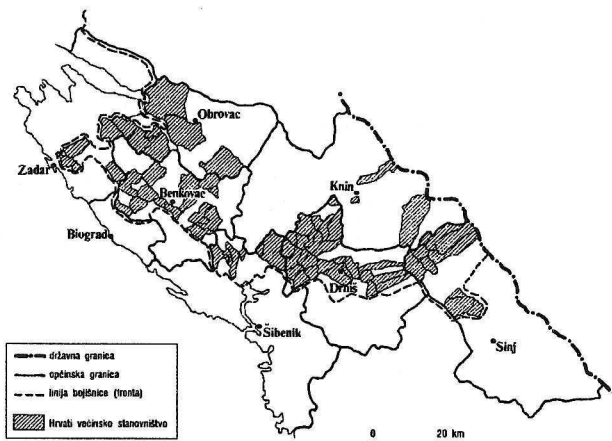
Slika 3

Okupirana naselja na Baniji, Kordunu i u Lici na dan 3. 1. 1992. u kojima je nesrpsko stanovništvo činilo većinu po popisu 1991. godine

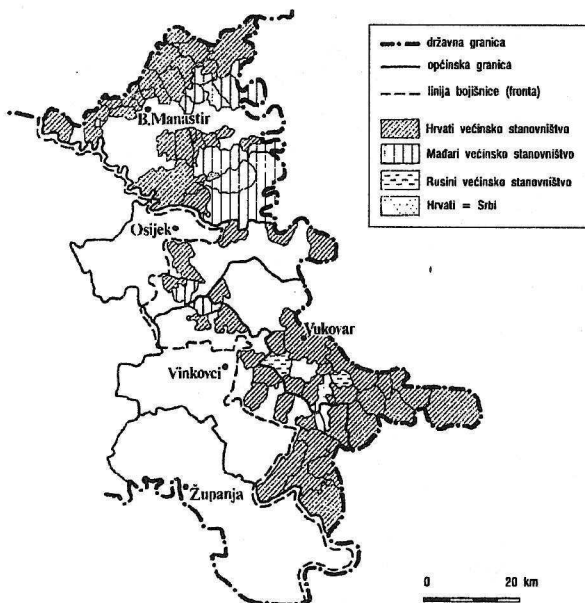
Slika 4

Okupirana naselja u sjevernoj Dalmaciji na dan 3. 1. 1992. u kojima su Hrvati činili većinu stanovništva prema popisu 1991. godine

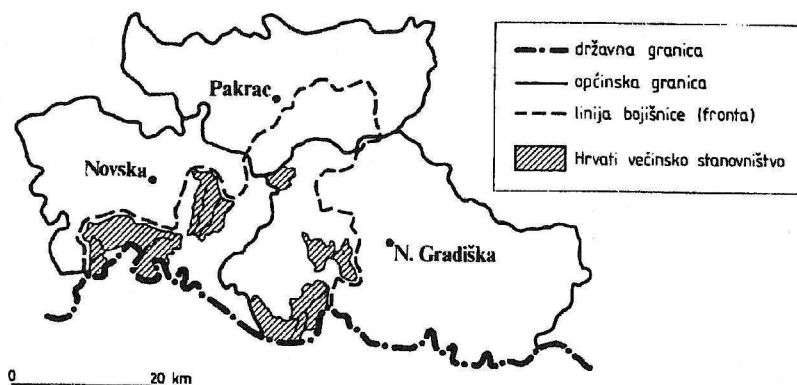
Slika 5

Okupirana naselja u istočnoj Slavoniji na dan 3. 1. 1992. u kojima je nesrpsko stanovništvo činilo većinu prema popisu 1991. godine

Slika 6

Okupirana naselja u zapadnoj Slavoniji na dan 3. 1. 1992. u kojima su Hrvati činili većinu stanovništva prema popisu 1991. godine

Između ostalih (koncentracija Srba u zaleđu, (ne)prisustvo "JNA", (ne)organiziranost hrvatske obrane itd.), uzroci uspjeha, odnosno neuspjeha Srba u osvajanju hrvatskog teritorija mogu se objasniti i pomoću relativne gustoće naseljenosti Srba na pojedinim područjima. Tako je 1991. godine prosječna gustoća Srba u okupiranim naseljima s većinskim srpskim stanovništvom u istočnoj Slavoniji iznosila 919, u Dalmaciji 673, u zapadnoj Slavoniji 265 te na Baniji, Kordunu i Lici 245 Srba po naselju. Međutim, na slobodnom području ti su iznosi bili znatno manji. Npr. u naseljima sa srpskom etničkom većinom u općinama Daruvar, Grubišno Polje, Slatina i Virovitica (ukupno 106 naselja) živjelo je 150 Srba po naselju, a u isto takvim naseljima općine Vrbovsko i slobodnog dijela općine Ogulin (61 naselje) samo 83 Srbina.

Pretpostavlja se da je gotovo sve nesrpsko pučanstvo iz okupiranih područja protjerano ili ubijeno (procjena je da je Hrvata i ostalih na okupiranim područjima najviše do 5% od njihovog predratnog broja) te da je demografska slika okupiranog područja bitno promijenjena. Pozabavimo se, stoga, nekim procjenama o broju stanovnika i narodnosnom sastavu okupiranog područja danas, a poslije jednog u nizu referenduma (kraj lipnja 1993) koje Srbi po potrebi izmišljaju i organiziraju isključivo i jedino na etničkoj osnovi.

Prvo, referendum se može organizirati jedino na teritorijalnoj osnovi i jedino s konkretnim popisima stanovnika. Naime, svako političko izjašnjavanje, pa i referendumsko, na etničkoj osnovi može imati Srba po potrebi, a jasno je da popisa o stalnom stanovništvu na okupiranim područjima nema.

Drugo, Srba je na okupiranom području po popisu 1991. bilo u ukupnom stanovništvu samo 52,4% i samo 49,5% od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj. S

obzirom na to da nam nije poznat dobni sastav Srba i ostalih na okupiranom području, u ovako malim razlikama moguće je da Srba starijih od 18 godina ima manje od 50% od ukupnog stanovništva. U objektivnim okolnostima, referendum na okupiranim područjima, i da se svi Srbi izjasne za otcjepljenje od Hrvatske, ne bi imao kvalificiranu većinu.

Treće, na okupiranom je području po popisu 1991. živjelo 287.830 Srba, a 293.833 ih je živjelo u ostalim dijelovima Hrvatske. Tvrdnja o 300.000 Srba koji su prešli na okupirano područje apsolutno ne stoji, naime toliko ih ni nije bilo u ostalim dijelovima Hrvatske. Pođimo redom po podacima. Oko 150.000 Srba živjelo je na ratom nezahvaćenom području: Zagreb i okolica, Istra, sjeverno-hrvatsko primorje, grad Split itd., a oko 140.000 Srba živjelo je u području neposredne ratne opasnosti. Službeni podaci kolovoških izbora 1992. govore da je državna lista Srpske narodne stranke dobila 1.06% od ukupno izašlog broja birača (njih 2.690.873), odnosno 28.523 glasa. Prema istom udjelu u ukupnom biračkom tijelu, SNS bi dobila 37.725 glasova. Dakle, da su svi Srbi glasali za SNS, a jasno je da nisu, već prema tom je izvoru na slobodnom teritoriju Hrvatske bilo između 40 i 55 tisuća Srba. Kako je velik dio Srba glasao i za druge stranke, a znatan ih dio nije niti izašao na izbore (procjena je da im je postotak neizlaženja bitno veći nego u Hrvata), jasno je da su brojevi od 300.000 Srba koji su iselili u okupirana područja čista propagandna izmišljotina velikosrpske politike.

Četvrto, kako je cijeli okupirani prostor mahom ruralni i brdsko-planinski, u kojem je i bez rata depopulacija uvjetovana iseljavanjem i prirodnim padom bila prisutna i intenzivna, uz okupaciju i ratna razaranja kao dodatne faktore, negativni su demografski procesi još više intenzivirani. Protjerano je i raseljeno praktički cijelo nesrpsko stanovništvo, a uz prosječnu mirnodopsku depopulaciju od 1,2% godišnje, uz ukupno iseljavanje i napuštanje ratnih područja te poginule u ratu, može se procijeniti da Srba na okupiranom području ima manje od 190.000, od čega su oko 50% žene, oko 20% mlađi od 18 godina i oko 14% stariji od 60 godina. Statistički gledano, najvjerojatnije danas na okupiranim područjima živi 1/3 manje Srba od ukupnog broja iz popisa 1991. godine, što čini oko 4% ukupnog stanovništva Hrvatske.

Peto, što se tiče migracija stanovništva, današnja okupirana područja i u mirnodopskoj su fazi bila prostor iseljavanja i, prema svim zakonitostima migriranja, u njima ne postoji gotovo niti jedan privlačni faktor. Jasno je da su sve migracije Srba išle uglavnom prema Vojvodini i užoj Srbiji, a na okupirana su područja tek u ratnom razdoblju dolazili samo oni koji su željeli rat protiv Hrvatske. U globalnim migracijama i velikom broju prognanika, to su zanemarive veličine u demografskom smislu, što ne mora značiti i u ratnom. Dakle, takva populacija upravlja sudbinom svih Srba, pa i Hrvata u Hrvatskoj. Tu nije riječ o zaštiti, to treba svima jasno dokazivati i pokazivati, već o teritorijalnim interesima i ciljevima.

Na samom početku rata, s jedne je strane raznorazna srpska armija sa svim rodovima i naoružanjem bivše JNA, a na drugoj, najprije malobrojna i slabo naoružana Hrvatska policija koja polako i sigurno prerasta u Hrvatsku vojsku.

Prekretnica u ratu počinje krajem 1991. godine, a organiziranjem HV mijenja se situacija na ratištu, ali se smanjuju i apetiti i želje srpskih osvajača. Kako se apsolutno ništa nije moglo riješiti pregovorima, a agresija na hrvatske gradove nije jenjavala, Hrvatska je vojska morala obaviti dio svog posla. Kakva je bila demografska (narodnosna) slika oslobođenih krajeva nakon 3. 1. 1992. prikazano je po dalje navedenim točkama, a to je uostalom i novi dokaz neutemeljene agresije na Hrvatsku.

1. U svibnju i lipnju 1992. HV oslobađa područje od Ošlja do Plata u dubrovačkoj općini. Ukupno je oslobođeno 27 naselja od Ošlja do Zatona, budući da su Petrovo Polje, Mokošica, Obuljeno i još 16 nekada samostalnih naselja u Župi Dubrovačkoj (od Donjeg Brgata do Plata) u popisu stanovništva 1991. bila sastavni dio naselja Dubrovnik. U te dvije današnje dubrovačke MZ (MZ Mokošica i MZ Župa Dubrovačka) po popisu stanovništva 1991. godine živjelo je ukupno 13.070 stanovnika. Međutim, stanovnici tog gotovo potpuno okupiranog područja 3. 1. 1992. smatrani su kao stanovnici na slobodnom području Hrvatske zbog prije navedenih razloga. Godine 1991. u tih 27 naselja živjelo je 4703 stanovnika, od kojih su 94,6% činili Hrvati, 3,8% ostali te 1,6% (ili samo 73 stanovnika) Srbi. Potonji su živjeli u samo 7 naselja, a više od dva pripadnika imali su samo u dva naselja (Zaton 37 st. i Slano 16 st.). Udio Hrvata bio je od 85,3% (Zaton) do 100,0% (u 12 naselja).

2. U lipnju 1992. HV oslobađa 7 miljevačkih sela; to su Bogatić, Brištane, Drinovci, Kaočine, Karalić, Ključ i Širitovci. U njima je 1991. živjelo 2190 stanovnika sljedećeg narodnosnog sastava: 2153 Hrvata, 19 Srba i 18 ostalih. Dakle, samo 0,9% Srba, a valja se prisjetiti da je ta akcija HV izazvala veliku pozornost i prosvjede međunarodne javnosti, uz obrazloženje da je riječ o području na kojem je većinsko srpsko stanovništvo ostalo nezaštićeno. Udio Hrvata u tim naseljima bio od 87,5% (Bogatić) do 100,0% (Ključ i Širitovci).

3. U listopadu 1992. "JA" napušta Konavle. Pod kontrolu hrvatskih vlasti vraćeno je 30 naselja od Cavtata do Vitaljine. U njima je 1991. živjelo 90,8% Hrvata, 3,6% Srba i 5,6% ostalih, dok se udio Hrvata kretao od 77,6% (Cavtat) do 100,0% (u 5 naselja). I ovi podaci potvrđuju svu apsurdnost srpske okupacije. U ime 289 Srba i 51 Crnogorca još se uvijek žali za Konavlima i "predlažu" se izmjene postojećih granica.

4. U siječnju 1993. HV u akciji "Novsko ždrilo" oslobađa 13 naselja u zadarskom zaleđu. Deset naselja nalazi se u zadarskoj, dva u benkovačkoj te jedno u obrovačkoj općini. Premda su oslobođena i tri naselja sa srpskom etničkom većinom 1991. godine, također su neopravdani prigovori, prije svega Ujedinjenih naroda, da je riječ o srpskom etničkom području. Naime, Srbi su prije rata činili svega 26,0% ukupnog stanovništva, dok su Hrvati u broju od 12.480 stanovnika tog područja sudjelovali sa 70,9%.

5. Također u siječnju 1993, oslobađanjem brane HE "Peruća", HV oslobađa i naselja Maljkovo, Potravlje i Satrić u blizini brane. Ta su naselja 1991. imala 1781 stanovnika, odnosno 1763 (99,0%) Hrvata i 4 (0,2%) Srba. Uz njih, popisano je i 14 (0,8%) ostalih, među kojima je bilo 11 osoba nepoznate narodnosne

strukture i 3 "Jugoslavena". Iz tih podataka može se pretpostaviti da je čak 99,8% stanovništva bilo hrvatskog etničkog podrijetla, što potvrđuje već ranije zaključke da su osvajanja i u sinjskoj općini vršena isključivo zbog strateških razloga.

6. Sveukupno je oslobođeno od 3. 1. 1992. do 30. 6. 1993. (točke 1, 2, 3, 4 i 5) 80 naselja u kojima je 1991. godine živjela 29.171 osoba sljedećeg narodnosnog sastava: 84,0% Hrvata, 12,5% Srba i 3,6% ostalih. Tih 29.171 osoba činilo je 1991.godine 5,3% stanovništva u okupiranim naseljima na dan 3. 1. 1992. Za Hrvate taj je udio iznosio 11,3%, za Srbe 1,3% a za ostale 1,8%. Ukupno je oslobođeno 7,5% okupiranih naselja od 3. siječnja 1992, odnosno 22,4% naselja s hrvatskom etničkom većinom i 0,4% sa srpskom. Oslobođena površina iznosi oko 845² km², što je činilo približno 5,6% okupirane površine od 3. 1. 1992.

Dakle, u 96.3% oslobođenih naselja Hrvati su imali apsolutnu etničku većinu i nema govora da je s tih prostora protjeran velik broj srpskog stanovništva.

ZAKLJUČAK

Na kraju bi valjalo kazati i slijedeće. Pored svih navedenih posljedica agresije na Hrvatsku (okupirana naselja i teritorij te prognano i ubijeno stanovništvo), posredni će demografski ratni gubici biti još veći. Pod teretom rata i prognanog pučanstva iz vlastite zemlje i naročito Bosne i Hercegovine te popratnih pojava nove demokracije, Hrvatska je toliko gospodarski oslabila da neće postojati normalni gospodarski uvjeti za očekivanu reprodukciju stanovništva, pa čak, po našoj procjeni, niti za povećano poslijeratno rađanje. Procjenjuje se da je iz reprodukcije stanovništva, ratom posredno i neposredno isključeno gotovo 10% ukupne populacije, što Hrvatsku sasvim sigurno uvodi u prirodni pad stanovništva, a vjerojatno i na prag izumiranja (demografski tip općeg kretanja stanovništva).

U sklopu ovakve teme nužno bi bilo razmotriti i demografske okvire poginulih, ranjenih, prognanih, izbjeglih i planski raseljenih, no kako se ta problematika obrađuje u drugim radovima ovog broja i kako smo u ovom radu željeli objektivnim podacima popisa stanovništva 1991. godine razmotriti što se agresijom željelo ostvariti, a što se ostvarilo u demografsko-prostornom smislu, svi sadržaji nisu mogli biti obuhvaćeni.

LITERATURA

Baučić, I. (1973), Radnici u inozemstvu prema popisu stanovništva Jugoslavije 1971. *Radovi Instituta za geografiju Sveučilišta u Zagrebu*, Svezak 12, *Migracije radnika*, Knjiga 4, Zagreb, str. 171.

Demografska kretanja i karakteristike stanovništva Jugoslavije prema nacionalnoj pripadnosti (1978), Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Zagreb, str. 160.

Jančić, D., Radovanović, S., (1980), Demografsko pražnjenje na teritoriji Srbije bez pokrajina izraženo kroz proces depopulacije, razmeštaj stanovništva i opadanje gustine naseljenosti, *Statističar* 7-8, Beograd, str. 119-130.

Macura, M. (1982a), Dugoročni ciljevi reprodukcije stanovništva. Dugoročni razvoj Jugoslavije, *Ekonomski zbornik*, Knjiga 2, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje društvenih nauka, Beograd, str. 325-344.

Macura, M. (1982b), Zablude o rastu stanovništva na Kosovu. Dugoročni razvoj Jugoslavije, *Diskusija, Ekonomski zbornik*, Knjiga 2, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje društvenih nauka, Beograd, str. 415-416.

Migracije stanovništva Jugoslavije (1971), Institut društvenih nauka, Beograd, str. 390.

Mihajlović, K. (1982), Uticaj demografskog činioca u regionalnom razvoju i poljoprivredi. Dugoročni razvoj Jugoslavije, *Diskusija, Ekonomski zbornik*, Knjiga 2, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje društvenih nauka, Beograd, str. 413-414.

Nejašmić, I. (1991), Iseljavanje iz Hrvatske – brojčani aspekt stoljetnog procesa. *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*. Savez geografskih društava Hrvatske, Posebna izdanja, Svezak 8, Zagreb, str. 61-82.

Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije (1990). Univerzitet u Beogradu, Centar za demografska istraživanja, Beograd, str. 231.

Razvitak stanovništva SR Srbije i promene do 2000. godine (1979), Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd, str. 389.

Šterc, S. (1990), Zapadna Srbija: daleko je Sunce. *Start* 567, Zagreb, str. 27-31.

Šterc, S. (1991a), Etničko podrijetlo "Jugoslavena" u Hrvatskoj. *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*, Savez geografskih društava Hrvatske, Posebna izdanja, Svezak 8, Zagreb, str. 141-164.

Šterc, S. (1991b), Evropa tek otkriva, *Vjesnik*, Zagreb, str. 2.

Šterc, S. (1991c), Opća demografska slika Hrvatske. *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*, Savez geografskih društava Hrvatske, Posebna izdanja, Svezak 8, Zagreb, str. 1-40.

Šterc, S. (1991d), Promjene nacionalnog sastava istočne Slavonije i zapadnog Srijema i Bačke, *Kolo* 5-6, Matica hrvatska, Zagreb, str. 129-158.

Šterc, S. (1992), Demografska slika zapadne Slavonije, *Hrvatski vojnik* 27, Zagreb, str. 23-25.

IZVORI PODATAKA

Bruk, S. I. (1981), Naseljenje mira. *Etno-demografičeskij sporočnik*, Nauka, Moskva, str. 880.

Demografska statistika 1989. (1991), Savezni zavod za statistiku, Beograd.

Dokumentacija 881. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Popis stanovništva 1991, Republički zavod za statistiku, Zagreb, str. 344.

Porodice u SFR Jugoslaviji (1989), Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1981. godini. Podaci po republikama i pokrajinama, Savezni zavod za statistiku, Beograd, str. 260.

Saopštenje 461 (1990), *Preseljavanje stanovništva u 1988. godini*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, str. 17.

Statistički bilten 1295 (1982), *Nacionalni sastav stanovništva po opštinama – konačni rezultati. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. godine*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, str. 42.

Statistički bilten broj 1934 (1992), *Nacionalni sastav stanovništva po općinama. Prvi rezultati Popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, str. 44.

Šterc, S., Zelić, G., Šterc, D., (1993), *Narodnosna karta Sjeverne Dalmacije*. Institut za primijenjena društvena istraživanja, Zagreb.

THE DEMOGRAPHIC CAUSES AND CONSEQUENCES OF THE WAR AGAINST CROATIA

Stjepan Šterc

Faculty of Science, Zagreb

Nenad Pokos

Institute for Applied Social Research
University of Zagreb, Zagreb

One of the causes of the war against the Republic of Croatia are most certainly unsatisfactory demographic trends concerning Serbs within the territory of former Yugoslavia. Data showing that just over one third of the former Yugoslavian population were Serbs, that only two thirds of the Serbian population were living in their mother-republic, etc., required immediate action. After the year 1981 in Kosovo, steps should have been taken prior to the 1991 census, while in Croatia everything was already "prepared" for the realization of the Greater-Serbian concept. Although not altogether successfully achieved, the full tragedy of the Serbian aggression has been also demonstrated by the demographic consequences. In this paper the latter have been presented in the national composition of the population in occupied territory immediately before the war (31.03.1991). Not more than 6% of the population of Croatia occupied a quarter of its area banishing by means of ethnical cleansing as well as killing some 250 000 non-Serbian inhabitants. Croatia will be experiencing demographic losses caused by the war for years to come. They will be manifested in the decline of birth-rate during and after the war, which shall bring Croatia, within general population trends, to the very brink of extinction.

DEMOGRAPHISCHE URSACHEN UND FOLGEN DES KRIEGS GEGEN KROATIEN

Stjepan Šterc

Naturwissenschaftlich-mathematische Fakultät, Zagreb

Nenad Pokos

Institut für die angewandten Gesellschaftsforschungen
an der Universität in Zagreb

Eine der Ursachen des Kriegs gegen die Republik Kroatien sind bestimmt die ungünstigen Bevölkerungsbewegungen der Serben auf dem Gebiet des ehemaligen Jugoslawiens. Die Angaben, wie es z. B. sind: Nur etwas mehr als ein Drittel der Serben in der Gesamtbevölkerung der ehemaligen Gemeinschaft, nur Zweidrittelmehrheit in der eigenen Republik, usw., haben eine dringende Aktion erfordert. Nach den Ereignissen auf Kosovo 1981 sollte man vor der Volkszählung 1991 wirken, und in Kroatien war sowieso alles zur Verwirklichung der grossserbischen Konzeption "bereit". Obwohl die serbische Aggression nicht ganz durchgeführt wurde, zeigen ihren Ausmass und Tragik unter anderen auch die demographischen Folgen. In dieser Arbeit werden sie durch die Bevölkerungsstruktur auf dem besetzten Gebiet unmittelbar vor dem Krieg (31. März 1991) vorgestellt. Nur 6% der Bevölkerung Kroatiens hat ein Viertel seines Gebiets bestetzt und etwa 250.000 der nichtserbischen Bevölkerung vertrieben und getötet. In Kroatien werden die durch den Krieg verursachten demographischen Verluste noch jahrelang nachwirken. Sie werden durch den Geburtenraterückgang während und nach dem Krieg zum Vorschein kommen, was Kroatien in der Tendenz der allgemeinen Bevölkerungsbewegung wahrscheinlich zur Schwelle des Aussterbens führen wird.